

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa,

Adam Bodnar

V.5150.1.2014.VSP

**Pan
Konstanty Radziwiłł
Minister Zdrowia**

ul. Miodowa 15
00- 952 Warszawa

W nawiązaniu do dotychczasowej korespondencji Rzecznika Praw Obywatelskich poprzedniej kadencji (RPO-681257), pragnę przypomnieć Panu Ministrowi o nierozwiązanej po dzień dzisiejszy problemie braku ustanawiania profesjonalnego pełnomocnika z urzędu dla osoby będącej stroną w postępowaniu o umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym bez zgody. Poprzedni Ministrowie Zdrowia podzielili stanowisko Rzecznika i zapewnili o konieczności podjęcia z urzędu działań zmierzających do doprecyzowania przepisów przy najbliższej nowelizacji regulującej ustawę z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2011 r. poz.1375, z późn. zm. – dalej jako u.o.z.p.). Do dnia dzisiejszego nie przełożyło to się na dalsze prace.

Pragnę zasygnalizować, że już w piśmie Ministerstwa Zdrowia z dnia 17 lipca 2012 r. (nr: MZ-ZP-P-073-23792-1/AB/12), Ministerstwo przychyliło się do wniosku Rzecznika w kwestii zmiany art. 48 u.o.z.p. pod kątem wprowadzenia jednoznacznie obligatoryjnej ochrony praw procesowych osób z zaburzeniami psychicznymi. Natomiast jak wynikało z treści pisma skierowanego do Rzecznika Praw Obywatelskich w dniu 30 grudnia 2013 r. (nr MZ-ZP-P-073-28413-1/MM/13), zapewnienie takiej gwarancji procesowej osobom przyjmowanym do szpitala stało się jednym z elementów opracowywanych przez resort zdrowia założeń do zmiany ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, które miały być procedowane już w 2014 r. Pismem z dnia 23 stycznia 2015 r. (nr MZ-ZP-P.073.5.2015) Ministerstwo Zdrowia poinformowało, iż z powodu braku środków finansowych, w projekcie założeń projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zdrowia psychicznego oraz ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałania alkoholizmowi, odstąpiono od regulacji dotyczących ustanawiania pełnomocników procesowych dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Przypomnieć pragnę, że stosownie do art. 48 u.o.z.p., sąd może ustanowić dla osoby, której dotyczy prowadzone postępowanie, adwokata z urzędu nawet bez złożenia przez nią wniosku, jeśli osoba ta ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest zdolna do złożenia takiego wniosku, a sąd uzna udział adwokata w sprawie za potrzebny. Literalne brzmienie przywołanego przepisu przesądza więc, iż przyznanie pełnomocnika z urzędu jest fakultatywne. Ustawodawca do decyzji sądu pozostawił zatem uznanie, czy w konkretnym przypadku udział pełnomocnika jest potrzebny.

Tymczasem, gwarantowane w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP i art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności prawo do rzetelnego procesu nakazuje prowadzenie postępowania w sposób umożliwiający każdemu uczestnikowi skuteczne korzystanie z przysługujących mu uprawnień procesowych. Nie ulega przy tym wątpliwości, że elementem prawa do rzetelnego procesu jest także możliwość zapewnienia każdej osobie, niebędącej w stanie samodzielnie korzystać z przedmiotowych uprawnień – profesjonalnej pomocy prawnej. W mojej ocenie, przywołany powyżej art. 48 u.o.z.p. tych, kierowanych pod adresem ustawodawcy dyrektyw, nie realizuje.

Podkreślenia wymaga, że już sam przedmiot postępowania, jakim jest przymusowe umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym z uwagi na poważne zaburzenia psychiczne (powodujące np. brak możliwości samodzielnego zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych) nakazuje powzięcie wątpliwości, czy osoba zainteresowana jest w stanie w pełni zrozumieć znaczenie wszystkich czynności sądu podejmowanych w toku postępowania oraz wynikających z nich skutków. Tymczasem udzielenie uczestnikowi postępowania profesjonalnej pomocy prawnej, mimo tego, uzależnione jest od decyzji sądu w konkretnej sprawie.

Z orzecznictwa Sądu Najwyższego¹ zapadłego na kanwie przedmiotowych spraw wynika, iż sąd orzekający w przedmiocie umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym bez zgody ma obowiązek każdorazowej oceny, czy dana osoba potrzebuje pomocy prawnej z urzędu. Uchybienie temu obowiązkowi prowadzi przy tym do nieważności postępowania. Zwrócić jednak należy uwagę, że aby kwestia nieważności postępowania z powodu wpływającego na prawo do rzetelnego procesu nieustanowienia pełnomocnika z urzędu mogła zostać zbadana, to osoba pozbawiona tego pełnomocnika sama musi poddać kontroli sądu odwoławczego niekorzystne dla siebie rozstrzygnięcie. Bez uruchomienia procedury odwoławczej przez osobę, co do której – jak wskazałem powyżej – istnieją wątpliwości co do możliwości samodzielnego korzystania ze środków procesowych, nawet obarczone

¹ Tak w uzasadnieniu postanowienia SN z dnia 22 kwietnia 2010 r., V CSK 384/09, LEX nr 688057. W tym samym duchu SN wypowiedział się w uzasadnieniach postanowień: z dnia 28 listopada 2002 r., II CKN 399/01, LEX nr 196607; z dnia 15 czerwca 2011 r., V CSK 390/10 oraz z dnia 5 kwietnia 2012 r., II CSK 575/11, OSNC-ZD 2013, nr 4, poz. 68.

kwalifikowaną wadą orzeczenie sądu się uprawomocni i wywoła skutek. Skutkiem tym zaś jest czasowe pozbawienie wolności.

Pragnę zaznaczyć, iż zdaję sobie sprawę, że przymusowe umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym ma w swoim założeniu zapewnienie dobra zarówno osoby umieszczonej, jak innych osób. Stosowanie tej procedury musi się jednak odbywać z uwzględnieniem konieczności stosowania środków służących ochronie praw procesowych danej osoby. W tym stanie rzeczy, zapewnienie uczestnikom przedmiotowych postępowań profesjonalnej pomocy prawnej powinno być – w mojej ocenie – obligatoryjne i to bez względu na subiektywną ocenę sądu.

Mając powyższe na względzie, w oparciu o art. 16 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2014 r. poz. 1648, z późn. zm.) zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o rozważenie wprowadzenia propozycji stosownej nowelizacji art. 48 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego do nadal – jak wnioskuję z informacji ze stron Rządowego Centrum Legislacji² – procedowanego projektu założeń projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie zdrowia psychicznego oraz ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Będę przy tym wdzięczny za poinformowanie mnie o zajętych przez Pana Ministra stanowisku, albowiem poruszona w niniejszym piśmie kwestia – nierozwiązana od wielu lat – wymaga w moim odczuciu niezwłocznego załatwienia.

² <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/234323>, dostęp 11 maja 2016 r.